

І. С. Любчак,
доктор філософії, старший викладач кафедри фінансів
Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3988-2704>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.9.244

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

I. Liubchak,
PhD in Finance, Banking and Insurance, Senior Lecturer, Department of Finance,
State University of Trade and Economics

FINANCIAL SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS

У статті досліджено теоретичні засади та прикладні аспекти забезпечення фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічної трансформації. Обґрунтовано, що сучасна макроекономічна ситуація характеризується зростанням волатильності та залежності від зовнішніх фінансових ресурсів. За таких умов важливим є посилення фінансової безпеки як вагової складової національної економічної безпеки. Розкрито сутність фінансової безпеки держави як інтегрованої системи, що охоплює бюджетну, податкову, боргову, банківську, грошово-кредитну, інвестиційну та фондову складові, та визначає здатність фінансової системи забезпечувати макроекономічну стабільність і резильєнтність.

Проаналізовано основні індикатори фінансової безпеки, зокрема динаміку валового внутрішнього продукту, рівень бюджетного дефіциту та державного боргу у співвідношенні до ВВП. Визначено, що у 2022–2023 рр. наявне найбільше падіння ВВП, зростання бюджетного дефіциту та суттєве підвищення боргового навантаження. Доведено, що зазначені процеси зумовили структурні дисбаланси у фінансовій системі та посилили фіскальні ризики. Водночас у 2023–2025 роках спостерігається поступове відновлення економічної динаміки. Відповідні адаптивні процеси сприяють резильєнтності національної економіки.

Визначено основні ендегенні та екзогенні ризики фінансової безпеки, серед яких: зростання дефіциту бюджету, посилення боргової залежності, обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та висока залежність від міжнародної фінансової допомоги. Обґрунтовано пріоритетні напрями зміцнення фінансової безпеки держави. Серед яких важливими є удосконалення бюджетного планування на засадах адаптивності, впровадження ефективного механізму управління державним боргом, посилення державного фінансового контролю, розвиток внутрішнього фінансового ринку та підвищення ефективності використання бюджетних коштів на основі програмно-цільового методу. Доведено, що реалізація зазначених заходів сприятиме забезпеченню макроекономічної рівноваги, підвищенню фінансової стійкості та зміцненню фінансової безпеки держави в умовах сучасних викликів.

The article examines the theoretical foundations and applied aspects of ensuring the financial security of the state in the conditions of socio-economic transformation. It is substantiated that the current macroeconomic situation is characterized by increasing volatility and increasing dependence on external financial resources. Under such conditions, it is important to strengthen financial security as a significant component of national economic security. The essence of the financial security of the state as an integrated system that covers the budget, tax, debt, banking, monetary, investment and stock components is revealed, and determines the ability of the financial system to ensure macroeconomic stability and resilience. The main indicators of financial security are analyzed, in particular, the dynamics of gross domestic product, the level of budget deficit and public debt in relation to GDP. It is determined that in 2022–2023, there will be the greatest reduction in GDP, an increase in the budget deficit and a significant increase in the debt burden. It is proven that these processes have led to structural imbalances in the financial system and increased fiscal risks. At the same time, a gradual recovery of economic dynamics is observed in 2023–2025. Corresponding adaptive processes contribute to the resilience of the national economy.

The main endogenous and exogenous risks to financial security have been identified, including: an increase in the budget deficit, increased debt dependence, limited domestic financial resources and high dependence on international financial assistance. Priority areas for strengthening the financial security of the state have been substantiated. Some of the most important are improving budget planning on the basis of adaptability, implementing an effective public debt management mechanism, strengthening state financial control, developing the internal financial market and increasing the efficiency of using budget funds based on the program-target method. It is proven that the implementation of these measures will contribute to ensuring macroeconomic balance, increasing financial stability and strengthening the financial security of the state in the face of modern challenges.

Ключові слова: фінансова безпека держави, макроекономічна стабільність, бюджетний дефіцит, державний борг, валовий внутрішній продукт, фінансово-бюджетна політика, державні фінанси, резильєнтність економіки.

Key words: financial security of the state, macroeconomic stability, budget deficit, public debt, gross domestic product, fiscal policy, public finances, economic resilience.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний стан макроекономічної ситуації в країні характеризується соціально-економічною волатильністю і збільшенням споживчих цін, що спричинено дією воєнного стану на території країни та посиленням залежності від зовнішньої фінансової підтримки. Відповідно до цього, вагомим є питання забезпечення державної фінансової безпеки як дієвої складової економічної безпеки держави.

Державна фінансова безпека в умовах суспільно-економічних трансформацій є комплексною системою, яка у своїй синергії поєднує бюджетну, податкову, боргову, банківську, грошового-кредитну, інвестиційну та фондову безпеку. Сутнісно державна фінансова безпека є здатністю фінансової системи держави забезпечувати стабільність, стійкість

та ефективність функціонування країни. Відповідно до цього, важливим є дослідження сучасного стану та показників фінансової безпеки держави як основного індикатора резильєнтності національної безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження фінансової безпеки держави є досить поширеним у науковому дискурсі. Зокрема, Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. [1] аргументують, що забезпечення фінансової безпеки держави безпосередньо пов'язане зі збільшенням ефективності фінансової сфери і є сукупністю комплексу заходів: грошової політики, реформування банківської системи та фінансових ринків. В свою чергу, Штанцель С. [10] визначає, що фінансова безпека в сучасних дослідженнях розглядається як складова національної та економічної безпеки.

Дослідники Лупенко Ю., Радіонов Ю. [5] стверджують, що важливим є формування механізму постійного перегляду та оновлення підходів до оцінювання рівня фінансової стійкості країни, з урахуванням її динамічності та циклічності. Науковці Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. [9] розглядають категорію фінансової безпеки держави через стан ефективності формування та перерозподілу фінансових ресурсів бюджету.

На основі огляду наукових джерел варто визначити, що фінансова безпека є важливим елементом забезпечення національної стійкості. Доцільним є аналіз фінансової безпеки в частині адаптації до умов соціально-економічних трансформацій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є визначення обґрунтованості забезпечення фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічних трансформацій.

Задля досягнення поставленої мети важливим є виконання наступних завдань:

- визначити сутність фінансової безпеки держави;
- проаналізувати основні індикатори фінансової безпеки держави в умовах сьогодення;
- визначити основні ендегенні та екзогенні ризики в системі забезпечення фінансової безпеки держави;
- обґрунтувати перспективні напрями посилення фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічної волатильності.

Виконання поставлених завдань сприятиме визначенню та науковому обґрунтуванню основних показників фінансової безпеки держави на сучасному етапі розвитку. Результатом стане виокремлення перспективних напрямів фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічної волатильності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансова безпека держави є основою національної економічної безпеки та визначає здатність дер-

жави забезпечувати стабільність фінансової системи, ефективність бюджетної політики, захист державних фінансових ресурсів і мінімізацію ризиків фінансової дестабілізації. У сучасних умовах соціально-економічної волатильності фінансова безпека набуває особливого значення, зокрема, як інструмент забезпечення макроекономічної стійкості, здатності держави реагувати на екзогенні та ендегенні ризики, забезпечувати належний рівень соціального захисту населення.

Фінансова безпека держави є інтегрованим показником стабільності державних фінансів, включаючи бюджетну збалансованість, резильєнтність державного сектору, стійкість банківської системи, ефективність фондового та страхового ринку, стан податкового навантаження, рівень залучення інвестицій у реальний сектор економіки та інш.

В умовах сучасної макроекономічної нестабільності фінансову безпеку держави доцільно аналізувати як комплекс економічних та фінансових індикаторів. Зокрема, основними макроекономічними показниками є: темпи економічного зростання, рівень інфляції, динаміка ВВП, бюджетний дефіцит. Вагомими фінансові показники є стан державних фінансів, співвідношення державного боргу до ВВП, ліквідність фінансових установ, стабільність валютного курсу. Також вагомим є соціальний напрям, а саме соціальні показники такі як рівень доходів населення, безробіття, забезпечення соціальних програм. Комплексний аналіз цих індикаторів дозволяє оцінити рівень фінансової стійкості держави, визначити фактори ризику та розробити механізми їх мінімізації.

Станом на тепер, макроекономічна ситуація в Україні визначена високим рівнем соціально-економічної волатильності, що проявляється у коливаннях темпів економічного зростання, зміні споживчих цін та залежності від зовнішньої фінансової підтримки. Аналіз динаміки ВВП України за останні п'ять років демонструє поступове відновлення економіки після кризових явищ, пов'язаних із внутрішніми і зовнішніми факторами.

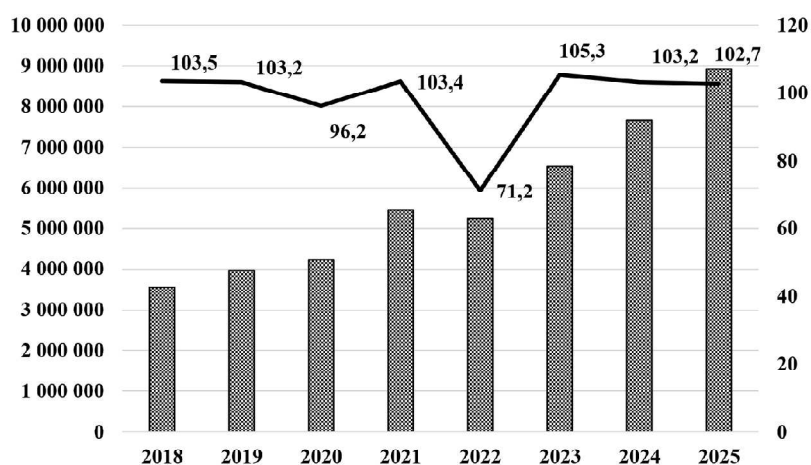

Рис. 1. Валовий внутрішній продукт у період з 2018—2025 рр.,
млн грн, % до попереднього року

Джерело: розроблено автором на основі [2, 3, 4].

Впродовж аналізованого періоду динаміка ВВП має сталу тенденцію до зростання, з урахуванням наявних циклічних коливань, зумовлених внутрішніми та зовнішніми факторами впливу. Упродовж 2018—2021 років визначено стійкий приріст показника ВВП у співвідношенні до попереднього року. Наявне тимчасове зниження економічної активності у 2020 році, що зумовлене поширенням пандемії Covid-19 та зниженням економічної активності. У 2021 році відбулося відновлення показників приросту ВВП [7].

Початок повномасштабного вторгнення 2022 року вплинув на усі показники фінансової системи, першочергово ВВП. У перший рік повномасштабного вторгнення ВВП мав скорочення абсолютного обсягу на 28,8%. Вже починаючи з 2023 року, наявне стає адаптивне відновлення економіки, що визначено у зростанні ВВП та поверненні темпів приросту до рівня понад 100%. Відповідні показники мають характерні риси посткризової адаптації та стабілізації. У 2024—2025 роках збережено тенденції до подальшого зростання обсягів ВВП за умов відносної стабілізації темпів, що свідчить про формування передумов резильєнтності національної економіки.

Відповідно до проаналізованих показників, забезпечення фінансової безпеки держави набуває особливої актуальності. Дотримання збалансованості фінансової системи, ефективне бюджетне планування та контроль за доходами і видатками державного бюджету є основними інструментами формування макроекономічної стійкості. Важливим є формування раціональної державної фінансової політики, спрямованої на збалансування бюджету, оптимізацію міжбюджетних відносин і зниження дефіциту. Таким чином, стан фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічної волатильності визначає рівень макроекономічної стійкості.

Вагомим показниками фінансової безпеки держави є рівень дефіциту бюджету та державного боргу у співвідношенні до ВВП.

Аналітичні дані свідчать про вагоме зростання дефіциту Державного бюджету, що у 2023 році мало

20,93%. Оптимальне значення дефіциту до ВВП — 3%. Зростання дефіциту бюджету спричинено рядом фінансово-економічних факторів впливу. Зокрема, спрямування більше ніж 50% видатків бюджету за функціональною класифікацією на оборону країни та, відповідно, оптимізацію інших статей видатків. Також на зростання дефіциту бюджету суттєво вплинуло зниження економічної активності та зниження рівня доходів бюджету, зокрема, в частині податкових надходжень.

Боргове навантаження також мало сталу динаміку до зростання. Оптимальне значення боргового навантаження до ВВП — 60% [7]. Зокрема, причинно-наслідковими зв'язками є посилення залежності від зовнішньої фінансової допомоги через потребу фінансування оборонної функції.

Зважаючи на проаналізовані індикатори фінансової безпеки держави, варто зазначити, що важливим є посилення адаптивності фінансово-економічної політики держави задля забезпечення резильєнтності національної економіки [6]. Доцільним є формування бюджетної та фінансової політики на основі ґрунтовного фінансово-економічного підходу, що сприятиме мінімізації неефективних витрат та підвищенню стійкості бюджетної системи. Доцільним є застосування програмно-цільового методу розподілу фінансових ресурсів, задля унеможливлення фінансової дестабілізації, зокрема у вигляді нарощення боргового навантаження та дефіциту. У цьому контексті вагомим є зміцнення фінансової безпеки через посилення співпраці з міжнародними партнерами щодо залучення пільгового фінансування.

З метою підвищення рівня фінансової безпеки необхідним є удосконалення механізмів планування та використання бюджетних видатків із урахуванням особливостей воєнного періоду, що передбачає підвищення адаптивності бюджетної політики [8—9]. Пріоритетним є завдання формування ефективної системи управління державним боргом, яка дозволить знизити боргові ризики та забезпечувати довгострокову платоспроможність держави. Важливим елементом є створення комплексного механізму оцінки ефективності

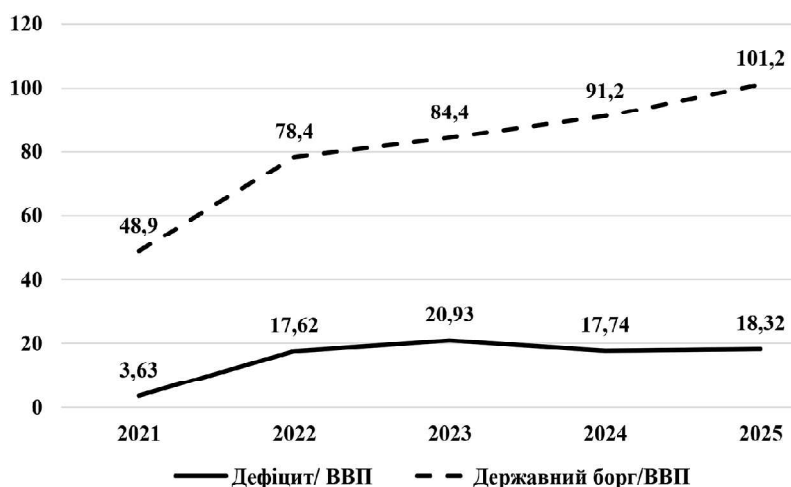

Рис. 2. Основні індикатори фінансової безпеки держави, 2021—2025 рр, % до ВВП

Джерело: розроблено автором на основі [2, 3, 4].

бюджетних видатків, що враховує критерії результативності, прозору методику оцінювання та належну організаційну інфраструктуру управління бюджетними ресурсами. Посилення державного фінансового контролю за цільовим і результативним використанням коштів є необхідною умовою зниження фінансових ризиків та запобігання неефективному використанню ресурсів.

ВИСНОВКИ

Отже, в умовах воєнного стану та обмеженості бюджетних фінансових ресурсів вагомим є розроблення дієвих механізмів управління фінансово-бюджетними ризиками, удосконалення програмно-цільового методу бюджетування та впровадження принципів адаптивної бюджетної архітектури задля забезпечення фінансової безпеки держави. Ефективний та цільовий розподіл державних фінансових ресурсів є важливим інструмент формування фінансової стабільності. Важливим також є впровадження ефективних інструментів фіскального регулювання, що забезпечать збалансованість бюджетної системи та підвищать фінансову спроможність держави.

Посилення показників фінансової безпеки держави потребує розробки і запровадження обґрунтованої системи моніторингу результативності бюджетних програм та діяльності розпорядників бюджетних коштів, що передбачає удосконалення розподілу бюджетних коштів між бюджетними програмами, виходячи із загального рівня результативності їх виконання та пріоритетності. Пріоритетним є забезпечення упорядкування структури доходів та видатків державного бюджету з метою підвищення результативності та цільового використання фінансових ресурсів, що в свою чергу сприятиме посиленню стабілізаційної функції фінансово-бюджетної політики. Необхідним є розроблення заходів спрямованих на забезпечення макроекономічної рівноваги, забезпечення формування на відповідному рівні доходів та видатків державного бюджету з використанням адаптивної бюджетної архітектури та дієвого регулювання міжбюджетних відносин.

Література:

1. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. (2022). Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. Галицький економічний вісник. Том 77. № 4. С. 138—147.
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 11.04.2026).
3. Закон України "Про Державний бюджет України на 2025 рік". (2024, 19 листопада), 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Закон України "Про Державний бюджет України на 2026 рік". (2025, 3 грудня), 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
5. Лупенко Ю.О., Радіонов Ю.Д. (2021). Стійкість фінансової системи: сутність, вразливість, шляхи за-

безпечення. Облік і фінанси. № 4 (94). С. 81—90 DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-4\(94\)-81-90](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-4(94)-81-90)

6. Опарін В. М., Волковський Є. І., Волковська Н. І. (2022). Фактор безпеки в контексті фінансового забезпечення сталого розвитку. Фінанси України. № 7. С. 7—31

7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 09.04.2026).

8. Чугунов І., Любчак І. (2024). Формування бюджету в умовах воєнного стану. Scientia fructuosa. № 5 (157), С. 4—14.

9. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. (2022). Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. SCIENTIA FRUCTUOSA. № 5. С. 124—137.

10. Штанцель С.Е. (2024). Фінансова безпека держави як об'єкт публічного управління: теоретичні та методологічні підходи. Інвестиції: практика та досвід, № 13. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.193

References:

1. Budnyk, L., Ronska, O. and Lisetska, L. (2022), "Financial security of the state under martial law", Halytskyi ekonomichnyi visnyk, vol. 77, pp. 138—147.
2. The official site of Open Budget (2026), available at: <https://openbudget.gov.ua/> (Accessed 11 April 2026).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2025", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (Accessed 10 April 2026).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2025), Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2026", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text> (Accessed 10 April 2026).
5. Lupenko, Yu.O. and Radionov, Yu.D. (2021), "Financial system resilience: essence, vulnerability, ways of ensuring", Oblik i finansy, Vol. 4 (94), pp. 81—90. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-4\(94\)-81-90](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-4(94)-81-90)
6. Oparin, V.M., Volkovskiy, Ye.I. and Volkovska, N.I. (2022), "Security factor in the context of financial support of sustainable development", Finansy Ukrainy, Vol. 7, pp. 7—31.
7. The official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2026), available at: <https://www.mof.gov.ua> (Accessed 9 April 2026).
8. Chugunov, I. and Liubchak, I. (2024), "Budget formation under martial law", Scientia fructuosa, Vol. 5 (157), pp. 4—14.
9. Chugunov, I., Pasichnyi, M. and Nikitishyn, A. (2022), "Revenues of the State Budget of Ukraine under martial law", Scientia fructuosa, Vol. 5, pp. 124—137.
10. Shtantsel, S.E. (2024), "Financial security of the state as an object of public administration: theoretical and methodological approaches", Investytsii: praktyka ta dosvid, Vol. 13. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.13.193>

Отримано редакцією журналу / Received: 17.04.26

Процеженовано / Revised: 28.04.26

Дата публікації / Published: 12.05.26